

Evankelisluterilainen uskonto 24.3.2020

Koe pidettiin poikkeuksellisesti 17.3.2020

Lopulliset hyvän vastauksen piirteet 12.5.2020

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 5) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyyn vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnät katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Uskonnonopetuksen keskeinen tehtävä on tukea opiskelijan uskonnollisen ja katsomuksellisen yleissivistyksen muodostumista. Evankelisluterilaisessa uskonnonopetuksessa perehdytään luterilaisuuteen ja muihin kristinuskon muotoihin, muihin uskontoihin sekä uskontoon ja uskonottomuuteen ilmiöinä. Uskontoja tarkastellaan osana kulttuuria, kulttuuriperintöä ja yhteiskuntaa sekä yksilön ja yhteisön elämää.

Uskonnon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme tehtävää, joista kustakin saa 0–30 pistettä. Osan I tehtävistä voi vastata kolmeen, neljään tai viiteen ja osan II tehtävistä korkeintaan kahteen. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Koe sisältää luonteeltaan ja vaatimustasoltaan erilaisia tehtäviä. Osa tehtävistä edellyttää tiivistä ja lyhyttä vastaamista, osa puolestaan laajojen aihepiirien hallintaa ja esseemuotoista vastausta. Tehtävät voivat sisältää aineistoja, kuten tekstejä, kuvia, videoita, karttoja, diagrammeja, kaavioita ja tilastoja. Aineistojen tietoja tulee käyttää, soveltaa ja arvioida asianmukaisesti. Jos tehtävään kuuluu aineistoa, siihen on yleensä viitattava. Tehtäviin voi sisältyä merkkimäärärajoituksia, jolloin kyse on vastauksen suositeltavasta enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä ja ilmaisu selkeää. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää vastauksesta saatavaa pistemäärää kunkin tehtävän hyvän vastauksen piirteiden yhteydessä erikseen mainitulla tavalla.

Uskonnon kokeessa arvioidaan kokelaan tiedollista osaamista, tiedon käsittelyä ja vastauksen esitystapaa. Tiedollisen osaamisen osalta arvioidaan sitä, kuinka hyvin kokelas hallitsee uskonnon oppimäärän asiasisällöt ja keskeisen uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevan käsitteistön. Lisäksi arvioidaan sitä, miten vastauksen sisältö vastaa tehtävänantoa ja miten onnistuneesti vastaus on rajattu. Kaikissa tehtävissä arvioinnin lähtökohtana on se, että vastausten tulee noudattaa tehtävänantoa. Mikäli tehtävässä edellytetään esimerkiksi vertailua, tätä korostetaan myös arvioinnissa. Tietosisältöjen suuri määrä ei ole ansio, jos tiedot ovat tehtävänannon kannalta epäolennaisia. Asiavirheet ja käsitteiden virheellinen käyttö vähentävät vastauksen arvoa.

Tiedon käsittelyn osalta arvioidaan kokelaan taitoa esittää, analysoida, arvioida ja soveltaa uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevaa tietoa. Huomiota kiinnitetään esitettyjen näkökohtien vakuuttavuuteen, perusteluihin ja asioiden problematisointiin. Onnistunut vastaus ilmentää uskontoja ja maailmankatsomuksia koskevien tietojen itsenäistä hallintaa, taitoa kehittää tietoa aiemmin omaksuttujen tietojen pohjalta sekä kykyä arvioida asioita analyttisesti monista eri näkökulmista. Lisäksi asiasisällöt, perustellut kannanotot ja mielipiteet on erotettu selkeästi toisistaan.

Esitystavan osalta arvioidaan vastauksen johdonmukaisuutta, eheyttä ja tyyllistä sujuvuutta. Vastauksessa arvostetaan sujuvaa ja huoliteltua suomenkielistä asiatekstiä. Samojen asioiden toistaminen sekä epäselvä tai sekava ilmaisutapa vähentävät vastauksen arvoa.

Tiedollisen osaamisen tarkemmat kriteerit esitetään kunkin tehtävän kohdalla erikseen. Hyvän vastauksen piirteissä kuvataan kaksi erillistä arvioinnin kiintopistettä: hyvä vastaus, jolla saa noin 50 prosenttia kokonaispistemäärästä, sekä kiitettävä vastaus, jolla saa noin 80 prosenttia kokonaispistemäärästä. Moniosaisten tehtävien pisteet määritetään osakohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu. Mikäli tehtävä koostuu tavanomaista useammista osioista, pisteityksestä annetaan erilliset ohjeet. Laajoissa esseetehtävissä hyvän vastauksen piirteet ovat aina vain suuntaa antavia. Ne sisältävät lähinnä lukiokursseihin liittyviä keskeisiä näkökohtia, mutta niiden lisäksi kokelaiden vastaukset voivat sisältää muita olennaisia seikkoja.

Yleisesti ottaen tiedollisen osaamisen ääripäitä edustavat vastaukset, jotka eivät sisällä lainkaan aihealueen kannalta olennaisia tietoja ja käsitteitä, ja vastaukset, jotka osoittavat aihealueen erinomaista hallintaa. Viimeksi mainituille tunnusomaista on esimerkiksi se, että käsitteitä on käytetty asiantuntevasti ja luontevasti ja vastauksessa esitetyt tiedot ovat monipuolisia ja täsmällisiä. Näiden ääripäiden väliin sijoittuu

niin kutsuttu hyvä vastaus, joka sisältää joitakin aihealueen kannalta olennaisia asioita ja jossa käsitteiden käyttö ja määrittely on pääosin asianmukaista. Tällainen vastaus voi kuitenkin sisältää myös yksittäisiä asiavirheitä.

Tyypillisesti tiedollinen osaaminen, tiedon käsittely ja esitystapa kytkeytyvät vastauksissa toisiinsa, sillä aihekokonaisuuden kannalta olennaisten tietojen hahmottaminen, asianmukaisten käsitteiden käyttö, argumentaation johdonmukaisuus ja tyyllinen sujuvuus liittyvät yhteen. Alla esitetään erityisesti tiedon käsittelyä ja esitystapaa koskevat yleiset, suuntaa antavat kuvaukset, jotka havainnollistavat arviointiin vaikuttavia tekijöitä.

Heikot vastaukset ovat tyyliltään sekavia ja rakenteeltaan jäsentymättömiä. Ne vastaavat tehtävänantoon vain osittain tai eivät lainkaan. Tällaisissa vastauksissa tehtävän aineistoa ei hyödynnetä eikä esitettyjä näkemyksiä perustella pätevästi. Pistemäärältään tällaiset vastaukset jäävät tyypillisesti alle neljäsosaan kokonaispistemäärästä.

Alle puoleen kokonaispistemäärästä jäävät myös sellaiset vastaukset, joissa on esitetty yksi tai useampi aihealueen kannalta olennainen asia ja käsite mutta jotka ovat rakenteeltaan jäsentymättömiä ja tyyliltään sekavia. Tällaisiin vastauksiin voi sisältyä myös toistoa, liioittelua, epäuskottavia perusteluja ja luettelomaisuutta.

Hyvä vastaus on sellainen, jolla saa noin puolet kokonaispistemäärästä. Tällainen vastaus noudattaa pääosin tehtävänantoa, ja siinä esitetään useita aihealueen kannalta olennaisia tietoja ja näkökulmia. Tehtävään kuuluvaa aineistoa on hyödynnetty joiltain osin, ja vastauksessa on merkkejä tiedon soveltamisesta ja kehittelystä. Vastauksessa on nähtävissä pyrkimys johdonmukaiseen rakenteeseen ja asioiden perustelemiseen. Vastaus saattaa kuitenkin olla paikoin jäsentymätön ja luettelomainen, ja perustelut voivat olla pintapuolisia.

Kiitettävä vastaus on sellainen, jolla saa noin 80 prosenttia kokonaispistemäärästä. Tällaisessa vastauksessa useat tehtävänannon kannalta olennaiset asiat ja näkökulmat on onnistuttu liittämään johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Vastaus on tehtävänannon mukainen ja kieliasultaan huoliteltu. Vastauksessa esitetyt perustelut ovat selkeitä ja monipuolisia, ja tietoa sovelletaan ja kehitellään uskottavasti.

Kaikkein korkeimpiin pistemääriin yltäville vastauksille on edellä mainittujen asioiden lisäksi tyypillistä se, että niistä ilmenee aihealueen syvälinen ymmärtäminen ja kyky liittää asiat laajempiin yhteyksiin.

YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA
STUDENTEXAMENSNÄMNDEN

Tehtävään sisältyviä aineistoja on hyödynnetty oivaltavasti ja toisiinsa suhteuttaen. Vastaukset ovat perusteluiltaan vakuuttavia ja kokonaisuutena hyvin argumentoituja. Ne voivat sisältää myös kekseliäitä ja yllättäviäkin näkökulmia sekä avauksia vaihtoehtoisiin lähestymistapoihin.

Uskonnon ylioppilaskokeen arviointi

Pistemäärät	alle 25 %	25–50 %	50 % hyvä vastaus	80 % kiitettävä vastaus	yli 80 %
Tiedollinen osaaminen: Arvioidaan opsin edellyttämän asiasisällön tuntemusta, käsitteiden asianmukaista ja täsmällistä käyttöä, sisällön ja tehtävänannon vastaavuutta sekä vastauksen rajausta.	Vastaus sisältää hyvin vähän tai se ei sisällä lainkaan aihealueen kannalta olennaisia tietoja ja käsitteitä.	Vastauksessa on esitetty yksi tai useampi aihealueen kannalta olennainen asia ja käsite.	Vastaus sisältää useita aihealueen kannalta olennaisia asioita. Käsitteiden käyttö ja määrittely on pääosin asianmukaista. Vastaus voi sisältää myös yksittäisiä asiavirheitä (tarkemmat tehtäväkohtaiset kriteerit on esitetty hyvän vastauksen piirteissä).	Vastaus osoittaa aihealueen kiitettävää hallintaa. Käsitteitä on käytetty asiantuntevasti ja luontevasti, ja vastauksessa esitetyt tiedot ovat monipuolisia ja täsmällisiä (tarkemmat tehtäväkohtaiset kriteerit on esitetty hyvän vastauksen piirteissä).	Vastaus osoittaa aihealueen syvällistä ymmärtämistä ja kykyä liittää asiat laajempiin yhteyksiin.
Tiedon käsittely ja esitystapa: Arvioidaan kokelaan taitoa esittää, analysoida, arvioida ja soveltaa tietoa. Esitystapaa arvioidaan vastauksen johdonmukaisuuden, eheyden ja tyyllillisen sujuvuuden näkökulmista.	Vastaus on tyyliältään sekava ja rakenteeltaan jäsentymätön. Se vastaa tehtävänantoon vain osittain, tai se ei vastaa siihen lainkaan. Tehtävän aineistoa ei hyödynnetä eikä esitettyjä näkemyksiä perustella pätevästi.	Vastaus on rakenteeltaan jäsentymätön ja tyyliältään sekava. Se voi sisältää toistoa, liioittelua, epäuskottavia perusteluita ja luettelomaisuutta.	Vastaus noudattaa pääosin tehtävänantoa. Siinä on esitetty useita aihealueen kannalta olennaisia tietoja ja näkökulmia. Tehtävän aineistoa on hyödynnetty joiltain osin, ja vastauksessa on merkkejä tiedon soveltamisesta ja kehittelystä. Vastauksesta näkyy pyrkimys johdonmukaiseen rakenteeseen ja asioiden perustelemiseen, mutta se voi olla paikoin jäsentymätön ja luettelomainen. Perustelut voivat olla pintapuolisia.	Vastauksessa useat tehtävänannon kannalta olennaiset asiat ja näkökulmat on liitetty johdonmukaisesti kokonaisuudeksi. Vastaus on tehtävänannon mukainen ja kieliasultaan huoliteltu. Esitetyt perustelut ovat selkeitä ja monipuolisia. Tietoa sovelletaan ja kehitellään uskottavasti.	Vastauksessa tehtävän aineistoja on hyödynnetty oivaltavasti ja toisiinsa suhteuttaen. Perustelut ovat vakuuttavia ja hyvin argumentoituja. Vastaus voi sisältää kekseliäitäkin näkökulmia ja avauksia vaihtoehtoisii lähestymistapoihin.

Osa I: 20 pisteen tehtävät

1. Väittämiä uskonnoista (20 p.)

Uskontojen kannatus

1.1. Islam on kannattajamäärältään maailman toiseksi suurin uskonto. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.2. Sikhiläisyys on kannattajamäärältään suurempi uskonto kuin juutalaisuus. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.3. Suurin osa buddhalaisista asuu Intian niemimaalla. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.4. Hindulaisuus on kannattajamäärältään maailman nopeimmin kasvava uskonto. (1 p.)

(monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.5. Suurin osa maailman kristityistä asuu Euroopassa. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

Uskonnon tutkimus

1.6. Juutalaisuutta, kristinuskkoa ja islamia nimitetään syntyalueensa perusteella Lähi-idän uskonnoiksi. (1 p.)

(monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)

- En vastaa (0 p.)

1.7. Šintolaisuus ja buddhalaisuus ovat etnisiä uskontoja. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.8. Hindulaisuutta ja islamia yhdistää syklinen aikakäsitys. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.9. Häät ovat siirtymäriitti. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.10. Agnostismin mukaan yliluonnollisen ja tuonpuoleisen olemassaolosta ei ole mahdollista saada varmaa tietoa. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

Kirkkotieto

1.11. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntavaaleissa saavat äänestää kaikki 16 vuotta täyttäneet kirkon jäsenet. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.12. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa voidaan järjestää rukoushetki samaa sukupuolta olevan avioparin puolesta. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.13. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on kaksi sakramenttia. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.14. Suomessa ei ole pyhimyksille omistettuja kirkkorakennuksia. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.15. Kala on yksi uusimmista kristillisistä symboleista. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

Maailmanlaajuinen kristinusko

1.16. Karismaattisessa kristillisyydessä korostetaan armolahjoja. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.17. Roomalaiskatolinen kirkko ei osallistu ekumeenisen liikkeen toimintaan. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)
- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.18. Feministiteologia on esimerkki kontekstuaalisesta teologiasta. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.19. Kristinusko levisi Afrikkaan jo ensimmäisinä vuosisatoina. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (1 p.)
- Väärin (-1 p.)
- En vastaa (0 p.)

1.20. Ortodoksisen kirkon oppiin ei kuulu käsitys kolmiyhteisestä Jumalasta. (1 p.) (monivalintavastaus)

- Oikein (-1 p.)

- Väärin (1 p.)
- En vastaa (0 p.)

2. Illallisvalmistelut (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten täsmällisesti kokelas esittelee ateriointiin liittyviä ohjeita hindulaisuudessa, juutalaisuudessa ja islamissa ja miten monipuolisesti ja oivaltavasti kokelas soveltaa tietämystään yhteisen illallisen suunnittelussa.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas esittelee vähintään kolme illallisvalmisteluihin liittyvää ratkaisua. Kokelas perustelee vastauksensa hyödyntämällä tietämystään kaikista kolmesta uskonnosta.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas esittelee monipuolisesti erilaisia illallisjärjestelyihin liittyviä ratkaisuja. Kokelas perustelee tekemänsä ratkaisut johdonmukaisesti ja kuvaa täsmällisesti yhteiseen illalliseen vaikuttavia uskonnollisia ohjeita kaikissa kolmessa uskonnossa. Uskontojen sisäisen monimuotoisuuden tuomista esille pidetään ansiona. Yllättäviä ja luovia näkökulmia pidetään ansioina, kunhan vastaus on uskottava.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökulmia:

- Kaikissa kolmessa tehtävänannossa mainitussa uskonnossa on monia ruokailuun ja syömiseen liittyviä säädöksiä, joita uskontojen edustajat toteuttavat käytännössä vaihtelevasti.
- Monet hindut suosivat kasvisruokavaliota. Perinteisesti lihan syömisestä pidättäytyminen on ollut nimenomaisesti brahmaanien velvollisuus. Lihaa, verta ja alkoholia pidetään epäpuhtaina. Hindulaisuudessa erityisesti naudanlihan syöminen on kielletty, sillä lehmää pidetään pyhänä eläimenä. Elintarvikkeet jaotellaan ”kuumiin” ja ”kylmiin”, ja elintarvikkeiden epätasapaino voi johtaa sairastumiseen (ayurveda).
- Islamissa elintarvikkeet on jaoteltu kiellettyihin (haram) ja sallittuihin (halal). Kokonaan kiellettyjä ovat esimerkiksi sika, veri ja alkoholi. Eläimet on teurastettava islamilaisten ohjeiden mukaan.
- Juutalaisuuteen kuuluu kosher-ruokavaliota, joka perustuu Hebrealaisen Raamatun ruokasäädöksiin. Muun muassa sianliha, veri ja äyriäiset ovat kiellettyjä. Maito- ja lihatuotteita ei syödä samalla aterialla, eikä niiden valmistukseen käytetä samoja astioita. Ruokaan liittyvät säädökset vaikuttavat myös eläinten teurastustapaan.
- Tehtävänannossa mainituissa uskonnoissa tiettyihin ajankohtiin liittyy erityisiä ruokasäädöksiä: Muslimit paastoavat Ramadan-kuukauden aikana, eivätkä he silloin syö auringonnousun ja

-laskun välisenä aikana. Paasto on tärkeä uskonnollinen velvoite, sillä se on yksi islamin viidestä peruspilarista. Hindut paastoavat tiettyinä päivinä kuukaudessa. Juutalaisilla on seitsemän paastopäivää vuodessa, mutta erityisen tärkeää on paastota jom kippurina (suuri sovituspäivä).

- Uskontojen piirissä on vaihtelevia käytäntöjä myös sen suhteen, keiden kanssa ruokaillaan: Hindulaiseen kastijärjestelmään on perinteisesti liittynyt rajoituksia sen suhteen, ketkä voivat valmistaa ruokaa kenellekin ja kenen kanssa on soveliaista ruokailla. Osa tarkasti kosher-sääntöjä noudattavista juutalaisista ei syö mielellään samassa pöydässä kosher-sääntöjä noudattamattomien kanssa. Jossain kulttuureissa naiset ja miehet syövät erillään, tämä koskee esimerkiksi osaa muslimeista.
- Maallistuminen ja uskonnon erilaiset tulkinnat: osa uskontoon kuuluvista ei noudata ruokailuun liittyviä ohjeita.
- Ennakkoluulot ja stereotypiat: pohdinta siitä, kuinka pitkälle meneviä oletuksia henkilön ruokailutottumuksista voi tehdä uskontokuntaan kuulumisen perusteella.
- Muut illalliseen liittyvät asiat: esimerkiksi tervehtiminen, pukeutuminen ja rukoustan järjestäminen.

3. Uskonnollisia teemoja popmusiikissa (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten oivaltavasti ja monipuolisesti kokelas analysoi musiikkivideon uskonnollisia teemoja.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas esittelee vähintään kolmea musiikkivideossa esiintyvää uskonnollista teemaa ja esittää jonkin tulkinnan laulun sanomasta. Vastauksessa voi keskittyä johonkin tiettyyn uskontoon, kuten kristinuskoon, tai lähestyä kysymystä yleisesti uskonnollisten teemojen kannalta.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas esittelee monipuolisesti musiikkivideon uskonnollisia teemoja ja analysoi niitä oivaltavasti ja syvällisesti. Kokelas esittää vakuuttavan tulkinnan laulun sanomasta. Kiitettävään vastaukseen edellytetään sekä laulun sanoja että musiikkivideon kerrontaa koskevia huomioita.

Esimerkkejä uskonnollisista teemoista voivat olla muun muassa seuraavat:

- Jumalan kohtaaminen lähimmäisessä (musiikkivideossa erinäköiset ja eri-ikäiset ihmiset), kristillinen ihmiskäsitys, jonka mukaan ihminen on Jumalan kuva
- ihmisten yhdenvertaisuus

- lähimmäisenrakkaus
- kristinuskon käsitys Jeesuksessa ihmiseksi syntyneestä Jumalasta (inkarnaatio) ja kristinuskon kaksiluonto-oppi, jonka mukaan Jeesus on sekä Jumala että ihminen
- pohdinta näkemisen ja uskomisen suhteesta: haluaisiko ihminen nähdä Jumalan, jos se tarkoittaisi uskomista kaikkeen muuhunkin, mitä kristinusko opettaa
- pohdinta siitä, voiko ihminen kristinuskon käsityksen mukaan nähdä Jumalan kasvoja ja mitä siitä seuraa (vrt. esim. Mooses ja palava pensas)
- Jeesus, profeetat, pyhimykset, enkelit, paavi, taivas
- videossa esiintyvien uskonnollisten symbolien tulkinta, esimerkiksi risti, Daavidin tähti
- pohdinta siitä, onko Jumalalla nimeä ja mikä se on tai mitä ne ovat
- Jumalan kunnioittaminen ja kohtaaminen
- pohdinta ihmisen halusta saada vastauksia perimmäisiin kysymyksiin
- kappaleen tulkitseminen ylistykseksi Jumalalle: Jumala on suuri ja hyvä
- kappaleen tulkitseminen jumalanpilkaksi: Jumala saattaa olla vain ihminen, joka yrittää selvittää arjesta ja johon kukaan ei ota yhteyttä – paavia lukuun ottamatta.

4. Uskontoon liittyvät esineet (20 p.)

Tehtävä koostuu neljästä osasta, jotka arvioidaan erikseen.

Vastauksessa arvioidaan, kuinka hyvin kokelas tunnistaa uskonnollisia esineitä. Lisäksi arvioidaan sitä, kuinka selkeästi ja asiantuntevasti kokelas erittelee esineiden käyttötarkoitusta.

Esineen tunnistamisesta ja uskonnon nimeämisestä saa molemmista yhden pisteen. Esineen käyttötarkoituksen esittelystä voi saada korkeintaan kolme pistettä (1 p. / olennainen asia). Ohjepituuden ylittäminen yli 100 merkillä vähentää pistemäärää kahdella pisteellä.

4.1. (5 p.)

Kuvassa on rumpu. Kuvan rumpu liittyy saamelaiseen uskomusperinteeseen. Vastauksessa hyväksytään myös rummun liittäminen yleisemmin luonnonuskontoihin, šamanismiin tai uuspakanallisiin uskontoihin. Rummun käyttötarkoituksesta voidaan mainita esimerkiksi seuraavia asioita: Rumpua käyttää usein šamaani saadakseen yhteyden tuonpuoleiseen. Šamaani voi vaipua transsiin rumpua soittamalla. Rummun avulla voi

myös tiedustella henkien mielipidettä. Se tehdään esimerkiksi heittämällä arpaa, joka liikkuu rummun kalvoon piirrettyjen kuvien päällä. Joissakin šamaanien käyttämissä rummuissa on kuvattu kolmikerroksinen maailmankuva.

4.2. (5 p.)

Kuvassa on toorakäärö. Se on tärkeä esine juutalaisuudessa. Toorakäärön käyttötarkoituksesta voidaan mainita esimerkiksi seuraavia asioita: Toorakääröä luetaan synagogassa esimerkiksi jumalanpalveluksissa ja bar mitsva- ja bat mitsva -juhliissa. Toorakääröihin suhtaudutaan kunnioittavasti. Tämä näkyy siinä, että seurakuntalaiset seisovat, kun käärö otetaan esiin kaapista ja laitetaan takaisin kaappiin. Tooran lukemista tulee kuunnella hiljaa. Ortodoksijuutalaisuudessa ja konservatiivisessa juutalaisuudessa vain miehet lukevat Tooraa julkisesti. Tooran läpilukemista juhlistavassa ilojuhlissa seurakuntalaiset tanssivat ja laulavat toorakääröjä kantaen.

Täysien pisteiden saamiseksi vastauksen tulee keskittyä toorakääröihin eikä esimerkiksi Tooraan, Tanakiin tai pyhiin teksteihin laajemmin.

4.3. (5 p.)

Kuvassa on rukousnauha eli ruusukko. Kuvassa oleva rukousnauha liittyy kristinuskoon / katoliseen kirkkoon. Rukousnauhan käyttötarkoituksesta voidaan mainita esimerkiksi seuraavia asioita: Rukousnauha on rukouksen apuväline. Katolisessa perinteessä rukoilija koskee sormillaan krusifiksia, ristiä tai helmiä ja lausuu samalla niihin liittyvän rukouksen. Lausuttavia rukouksia ovat esimerkiksi Isä meidän- ja Terve Maria -rukoukset. Ruusukkorukouksen tarkoituksena on mietiskellä Jeesuksen elämän salaisuuksia.

4.4. (5 p.)

Kuvassa on rukouslippuja. Ne liittyvät buddhalaisuuteen/tiibetinbuddhalaisuuteen/lamalaisuuteen / Himalajan alueen kulttuuriin. Rukouslippujen käyttötarkoituksesta voidaan mainita esimerkiksi seuraavia asioita: Rukouslippujen rukoukset leviävät tuulen mukana. Rukouslippujen tarkoitus on välittää kaikille myötätuntoa, hyvää karmaa ja onnea. Liput kiinnitetään usein buddhalaisten pyhien paikkojen, esimerkiksi stupien, vuorten ja jokien lähistölle. Lippuihin on painettu pyhiä kuvia ja mantroja. Lipuissa käytetään perinteisesti viittä väriä, jotka symboloivat eri elementtejä. Uusia rukouslippuja kiinnitetään jatkuvasti vanhojen rinnalle. Himalajan alueen kansanuskossa liput on liitetty myös pahojen henkien karkottamiseen.

5. Kuolemanjälkeinen elämä (20 p.)

Tehtävässä arvioidaan sitä, miten monipuolisesti ja jäsentyneesti kokelas vertailee eri uskontojen ja katsomusten käsityksiä kuolemanjälkeisestä elämästä.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas vertailee kolmen uskonnon tai katsomuksen käsitystä kuolemanjälkeisestä elämästä vähintään kahdesta näkökulmasta.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas vertailee syvällisesti kolmen uskonnon tai katsomuksen käsitystä kuolemanjälkeisestä elämästä. Vastaus on rakennettu vertailevaksi. Kokelas osoittaa tuntevansa eri uskontojen ja katsomusten sisäistä monimuotoisuutta. Kiitettäviin pisteisiin voi yltää myös vertailemalla yhden uskonnon piirissä esiintyviä erilaisia käsityksiä, mikäli tarkastelu on täsmällistä ja syvällistä.

Kokelas voi käsitellä esimerkiksi seuraavia näkökohtia:

- ihmisen olomuoto kuoleman jälkeen (esim. ruumiin ylösnousemus, esi-isien henget)
- ihmisen väliaikainen tai lopullinen määränpää kuoleman jälkeen (esim. välitila, kiirastuli, mokša, paratiisi, kadotus)
- aikakäsitys (lineaarinen, syklinen)
- yliluonnollisten olentojen vaikutus kuolemanjälkeiseen elämään (esim. predestinaatio, armo)
- ihmisen toiminnan vaikutus kuolemanjälkeiseen elämään (esim. tekojen tie, kahdeksanosainen polku, alistuminen Jumalan tahtoon)
- synkretistiset käsitykset
- tuonpuoleiseen elämään viittaavat rituaalit ja tavat (esim. ristin piirtäminen arkun päälle, ruoan ja juoman tuominen haudalle, tarvekalujen paneminen mukaan hautaan).

6. Kirkkoturva (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten monipuolisesti ja syvällisesti kokelas analysoi kirkkoturvaa kristillisen etiikan näkökulmasta ja pohtii sen merkitystä nykyajassa.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas analysoi kirkkoturvaa vähintään yhdestä kristilliseen etiikkaan liittyvästä näkökulmasta ja pohtii kirkkoturvan merkitystä nykyajassa tuomalla esiin vähintään yhden konkreettisen esimerkin.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas analysoi kirkkoturvaa useasta kristilliseen etiikkaan liittyvästä näkökulmasta ja pohtii kirkkoturvan merkitystä nykyajassa tuomalla esiin useita konkreettisia esimerkkejä tai näkökohtia.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökohtia:

- kirkkoturvan pitkät, kirkon historiaan ulottuvat juuret
- kristillinen lähimmäisenrakkaus (kultainen sääntö ja rakkauden kaksoiskäsky) kirkkoturvan perusteena
- pakolaisuus Raamatussa ja kirkon historiassa
- kirkkoturva äärimmäisenä keinona hengenvaarassa
- kirkkoturvan suhde lainsäädäntöön ja yleiseen oikeustajuun
- kirkkoturvan yhteys kirkkojen diakoniatyöhön
- ihmisoikeusnäkökulma
- kirkkoturvan yhteys turvapaikanhakijoihin ja erityisesti heidän määränsä suureen kasvuun Suomessa vuonna 2015.

Kokelas voi myös huomauttaa, että aineistona oleva teksti on katkelma asiakirjasta, joka on Suomen ekumeenisen neuvoston työn tuloksena syntynyt kristillisten kirkkojen yhteinen ohjeistus. Niin ikään kirkkoturvaan liittyy pohdinta turvapaikanhakijoiden kristillisen vakaumuksen aitoudesta ja sen merkityksestä turvapaikkahakemusten käsittelyssä.

Osa II: 30 pisteen tehtävät

7. Enkeliusko (30 p.)

Tehtävä koostuu kahdesta osasta, jotka arvioidaan erikseen.

7.1. (10 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten jäsentyneesti ja monipuolisesti kokelas esittelee enkelien asemaa ja merkitystä kristinuskossa.

Hyvässä vastauksessa (5 p.) kokelas osoittaa tietävänsä, että enkelit kuuluvat kristinuskoon ja että niistä kerrotaan Raamatussa. Lisäksi kokelas esittelee vähintään kaksi enkelien asemaan ja/tai merkitykseen kristinuskossa liittyvää olennaista näkökohtaa.

Kiitettävässä vastauksessa (8 p.) kokelas esittelee monipuolisesti ja jäsentyneesti enkelien asemaa ja merkitystä kristinuskossa. Vastaus sisältää joitakin täsmällisiä tietoja siitä, mitä enkeleistä kerrotaan Raamatussa. Lisäksi vastauksessa on huomioitu kristinuskon sisäinen monimuotoisuus suhteessa enkelien asemaan ja merkitykseen.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökohtia:

- Enkelit kuuluvat kristilliseen perinteeseen, ja niistä kerrotaan Raamatussa useissa kohdissa sekä Vanhassa että Uudessa testamentissa. Nimeltä mainittuja enkeleitä ovat esimerkiksi arkkienkelit Mikael ja Gabriel.
- Uudessa testamentissa enkelit toimivat esimerkiksi Jumalan viestintuojina (esim. Matt. 1:20; 28:5) tai Jeesuksen palvelijoina ja seuralaisina (esim. Matt. 4:11; 16:27). Enkelit liittyvät kristinuskon keskeisiin kertomuksiin: enkeli kertoo Marialle hänen raskaudestaan, jouluyönä enkelit kertovat Vapahtajan syntymisestä ja pääsiäisenä enkeli kertoo Jeesuksen haudalla ylösnousemuksesta.
- Vanhaan testamenttiin liittyviä esimerkkejä ovat Jesajan ilmestys, Abrahamin vieraat jne.
- Kristillisessä perinteessä enkeleitä pidetään yliluonnollisina olentoina ja Jumalan sanansaattajina, jotka voivat toimia ja vaikuttaa myös tämänpuoleisessa maailmassa.
- Kristinuskon piirissä tunnetaan käsitykset enkeleistä luotuina, persoonallisina ja kuolemattomina olentoina sekä opit enkelihierarkiasta.
- Kristinuskoon kuuluu myös ajatus suojelusenkeleistä. Eräs varhaisista ajatuksen esittäjistä oli kirkkoisä Origenes 200-luvulla.
- Uskonnon piirissä tunnetaan käsitys Saatanasta langenneena enkelinä.
- Enkeleiden asema ja merkitys vaihtelee sekä eri kirkkokuntien välillä että niiden sisällä.
- Vaikka enkelit kuuluvat kristilliseen perinteeseen, esimerkiksi luterilainen kirkko on suhtautunut ihmisten enkelikokemuksiin varovaisesti ja jopa torjuvasti.
- Luterilaisessa ja yleisemmin protestanttisessa kristillisyydessä on korostettu ihmisen suoraa suhdetta Jumalaan, eikä enkeleitä ole tarvittu tässä viestinviejiksi.
- Enkelit liittyvät kirkkovuoden pyhiin, esimerkiksi mikkelinpäivään.
- Enkelit kirkkotaiteessa ja populaarikulttuurissa (esimerkiksi suojelusenkelitaulut).

- Enkelikäsityksiin liittyy monia kulttuurisia kerrostumia, kansanuskon elementtejä ja henkilökohtaisia kokemuksia (eletty uskonto vs. kirkon oppi).

7.2. (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten monipuolisesti ja oivaltavasti kokelas arvioi väitettä, jonka mukaan enkelihenkisyys on modernia kansanuskkoa.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas osoittaa ymmärtävänsä oikein, mitä tarkoitetaan enkelihenkisyydellä ja modernilla kansanuskolla. Lisäksi kokelas arvioi väitettä jostakin mielekkästä näkökulmasta.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas määrittelee, mitä enkelihenkisyydellä ja modernilla kansanuskolla tarkoitetaan, ja arvioi väitettä vähintään kahdesta näkökulmasta. Ansiona pidetään enkelihenkisyyden ja modernin kansanuskon käsitteiden pohtimista ja problematisointia.

Tehtävänannon käsitteitä voi avata esimerkiksi seuraavasti:

- Enkelihenkisyydellä viitataan tekstikatkelmassa erityisesti uushenkisyyden piirissä esiintyviin enkelikäsityksiin.
- Modernilla kansanuskolla viitataan tekstikatkelmassa erityisesti sellaiseen uskonnollisuuteen, joka ei edusta minkään maailmanuskon tai uskonnollisen instituution virallista oppia ja joka on muodoiltaan verrattain uutta.

Enkelihenkisyyttä voidaan pitää modernina kansanuskona esimerkiksi seuraavilla perusteilla:

- Modernille kansanuskolle on tyypillistä yhdistellä piirteitä eri uskonnollisista ja kulttuurisista perinteistä, ja tämä tulee hyvin esiin myös enkelihenkisyydessä.
- Enkelihenkisyyteen liittyy monia piirteitä, jotka eivät kuulu kirkkojen virallisiin oppeihin, joten tässä mielessä sen voi katsoa edustavan kansanuskkoa.

Enkelihenkisyyden pitämiseen modernina kansanuskona voi suhtautua kriittisesti esimerkiksi seuraavista syistä:

- Enkelihenkisyys ammentaa voimakkaasti juutalais-kristillisestä traditiosta, joka pohjaa Raamattuun.

- Enkelihenkisyys on saanut eri aikoina erilaisia muotoja, enkelikokemukset eivät ole vain moderni ilmiö.
- Enkelihenkisyyteen liittyy kaupallisia piirteitä (esimerkiksi erilaiset maksulliset kurssit ja terapiamuodot), jotka eivät välttämättä sovi perinteiseen käsitykseen siitä, mitä kansanusko on (vrt. kuitenkin esim. kansanlääkinnän harjoittajille ja tietäjille aiemmin annetut lahjat).

8. Islam ja pukeutuminen (30 p.)

Tehtävä koostuu kahdesta osasta, jotka arvioidaan erikseen.

8.1. (10 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten jäsentyneesti, täsmällisesti ja monipuolisesti kokelas esittelee pukeutumista koskevia ohjeita islamissa.

Hyvässä vastauksessa (5 p.) kokelas esittelee vähintään kahta pukeutumiseen liittyvää ohjetta.

Kiitettävässä vastauksessa (8 p.) kokelas osoittaa tietävänsä, että vaatimus säädyllisestä pukeutumisesta koskee sekä miehiä että naisia. Lisäksi vastauksessa kuvaillaan täsmällisesti vähintään kahta pukeutumiseen liittyvää ohjetta ja huomioidaan pukeutumiseen liittyvien ohjeiden erilaiset tulkinnat islamin piirissä. Ansiona pidetään, mikäli kokelas osoittaa tietävänsä, mihin pukeutumista koskevat ohjeet perustuvat ja miten niitä perustellaan.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökohtia:

- Vaatimus säädyllisestä pukeutumisesta koskee sekä miehiä että naisia.
- Pukeutumiseen liittyviä ohjeita perustellaan Koraanilla ja sunnalla, mutta niiden tulkinnasta on erilaisia käsityksiä, ja myös kulttuuriset ja ilmastolliset olosuhteet eri puolilla vaikuttavat muslimien pukeutumiseen.
- Miesten säädyllisenä pukeutumisena ei pidetä esimerkiksi lyhyitä shortseja ja hihattomia paitoja julkisilla paikoilla; osa muslimimiehistä käyttää myös päähinettä osana säädyllistä pukeutumista.
- Hijab-termillä viitataan yleisesti naisten peittävään pukeutumiseen (viittaa arabian sanaan, joka merkitsee peittämistä ja suojelemista), mutta myös päähuvista käytetään termiä hijab. Muita peittävien asusteiden muotoja ovat esimerkiksi burka, niqab ja chador. Naisten peittävä pukeutuminen on liitetty usein sukupuolisen hyväksikäytön ehkäisemiseen.

- Naisia koskevat pukeutumisohteet pätevät yleensä liikuttaessa julkisilla paikoilla ja oleskellessa tilassa, jossa on paikalla muita kuin lähisukuun kuuluvia miehiä. Tytöt alkavat käyttää huivia yleensä kouluiässä.
- Pukeutumiseen pyhiinvaelluksella liittyy erityisiä käytänteitä (esimerkiksi valkoinen pyhiinvaellusasu miehillä).

8.2. (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten jäsenyneeesti ja monipuolisesti kokelas erittelee islamilaiseen uskonnolliseen pukeutumiseen viime vuosina eurooppalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa liitettyjä näkökulmia.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas osoittaa ymmärtävänsä, mitä tarkoitetaan eurooppalaisella yhteiskunnallisella keskustelulla. Vastauksessa esitetään jäsenyneeesti vähintään kolme islamilaiseen uskonnolliseen pukeutumiseen tässä keskustelussa liitettyä näkökulmaa. Pelkkä yksittäisten näkökohtien ja esimerkkien mainitseminen ei riitä.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas erittelee jäsenyneeesti ja monipuolisesti islamilaiseen uskonnolliseen pukeutumiseen liitettyjä näkökulmia ja antaa niistä useita konkreettisia esimerkkejä. Vastauksessa hyödynnetään ja tarkastellaan tekstikatkelmia oivaltavasti ja kriittisesti.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökulmia:

- islamilaisen pukeutumisen erilaiset muodot: yhteiskunnallista keskustelua ovat herättäneet erityisesti kasvot kokonaan tai osittain peittävät hunnut, joiden käyttöä on rajoitettu laeilla useissa maissa
- huntua politisoituna, islamin ääriilikkeisiin liitettyinä symbolina, joka uhkaa länsimaista kulttuuria ja elämäntapaa (huntua käyttävät naiset uhkana)
- hunnun tulkitseminen naisia ja tyttöjä alistavaksi (huntua käyttävät naiset pelastamista tarvitsevinä uskonnon sisäisen vallankäytön uhreina)
- hunnun tulkitseminen naisten valinnanvapauden, toimijuuden ja aktiivisuuden näkökulmasta (huntua osoituksena naisten oikeudesta päättää omasta vartalostaan ja pukeutumisestaan)
- hunnun tulkitseminen uskonnonvapauden näkökulmasta uskonnollisen vakaumuksen merkiksi

- tulkinnat, joiden mukaan vaatimukset kasvohuntujen rajoittamisesta ovat muslimiväestöön kohdistuvaa vihapuhetta ja syrjintää (huntua käyttävät naiset islamofobisen häirinnän ja väkivallan uhreina)
- vaatimaton ja säädyllinen pukeutuminen (*modest fashion*) kaupallisena muotimaailman ilmiönä.

9. Suomalaisen käsityksiä pyhydestä (30 p.)

Tehtävä koostuu kahdesta osasta, jotka arvioidaan erikseen.

9.1. (10 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten oivaltavasti ja syvällisesti kokelas pohtii aineiston ja aikaisemman tietonsa valossa tutkimuksessa syntyvää kuvaa pyhydestä.

Hyvässä vastauksessa (5 p.) kokelas tulkitsee tilastoa oikein ja esittää vähintään yhden näkökohdan siitä, millainen kuva pyhydestä tutkimuksen perusteella syntyy.

Kiitettävässä vastauksessa (8 p.) kokelas tulkitsee tilastoa täsmällisesti ja pohtii tutkimuksessa syntyvää kuvaa pyhydestä suhteessa pyhyden käsitteeseen ja/tai eri uskontojen käsityksiin pyhydestä.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia näkökohtia:

- Tutkimuksen mukaan suomalaisilla ei ole olemassa yhtä asiaa, jota lähes kaikki vastaajat pitäisivät pyhänä. Eniten kannatusta (yli 50 %) saavat rakkaus, läheiset ihmiset, rauha, koti, lepo, turvallisuus ja ihmisarvo.
- Monia perinteisesti kristinuskon/uskonnon piiriin kuuluvia asioita pitää pyhinä vain 15–16 % vastaajista. Tällaisia asioita ovat traditiot, perinteet ja rituaalit; henkisyys ja uskonnollisuus henkilökohtaisena kokemuksena sekä kirkko, uskonto ja uskonnollinen yhteisö. Kuolemaan liittyviä asioita pitää pyhinä 22 % vastaajista. Luontoa pitää pyhänä 44 %.
- Pyhyden käsite on liitetty perinteisesti uskontoihin. Pyhä voidaan määritellä esimerkiksi vastakohtaksi profaanille ja arkiselle. Tutkimuksen perusteella suomalaiset pitävät pyhinä monia yleensä arkisiksi miellettyjä asioita.
- Usein pyhyys liittyy uskonnoissa tuonpuoleisiin asioihin ja olentoihin. Tutkimuksesta voi päätellä, että suomalaiset pitävät pyhänä monia asioita, joita ei ole perinteisesti pidetty uskontojen piirissä pyhänä.

- Vastauksessa voidaan pohtia, liittävätkö kyselyn vastaajat pyhän käsitteen ylipäättään uskontoon sekularisoituneessa yhteiskunnassa.
- Vastauksessa voidaan tarkastella aineistoa kriittisesti, esimerkiksi kiinnittämällä huomiota seuraaviin asioihin: aineistosta ei käy ilmi, kuinka suurelle joukolle kysely on tehty, pyhän käsitteen operationalisointi, strukturoidun kyselyn validiteetti.

9.2. (20 p.)

Vastauksessa arvioidaan sitä, miten monipuolisesti ja jäsentyneesti kokelas analysoi suomalaisten arvojen ja uskonnollisten asenteiden vaikutusta siihen, mitä suomalaiset pitävät pyhänä. Lisäksi vastauksessa arvioidaan sitä, miten osuvasti kokelas tulkitsee tilastoja.

Hyvässä vastauksessa (10 p.) kokelas analysoi tilastoja oikein ja kuvaa niiden avulla merkittävimmät erot uskonnollisten ja ei-uskonnollisten sekä arvoliberaalien ja arvokonservatiivien välillä. Termit arvoliberaali ja arvokonservatiivi on ymmärretty oikein.

Kiitettävässä vastauksessa (16 p.) kokelas analysoi monipuolisesti ja jäsentyneesti suomalaisten arvojen ja uskonnollisten asenteiden vaikutusta siihen, mitä suomalaiset pitävät pyhänä. Kokelas muodostaa tietoa myös vertailemalla aineistoja toisiinsa. Ansiona pidetään sitä, että kokelas suhteuttaa tilastojen tarjoamaa tietoa tietoonsa suomalaisesta yhteiskunnasta ja uskonnollisuudesta. Lisäksi ansiona pidetään, mikäli kokelas tuo esiin sen, etteivät erot arvoissa ja uskonnollisuudessa vaikuta siihen, missä määrin esimerkiksi kotia ja perhettä pidetään pyhänä.

Vastaus voi sisältää esimerkiksi seuraavia asioita:

- Merkittävin ero hyvin uskonnollisten ja ei lainkaan uskonnollisten ihmisten pyhyiden kokemuksessa liittyy kirkkoon ja uskontoon sekä uskonnollisuuteen henkilökohtaisena kokemuksena: Uskonnollisista ihmisistä näitä asioita pitää pyhinä noin kaksi kolmasosaa. Ei lainkaan uskonnollisista ihmisistä näin ajattelee vain 1–2 prosenttia. Samankaltainen painotusero on nähtävissä myös vastaajien ajatuksissa kuolemasta ja kuolemaan liittyvistä asioista.
- Uskonnolliset ihmiset pitävät ei-uskonnollisia ihmisiä useammin pyhänä kotimaata, uutta elämää ja lapsia sekä auttamista ja yhteisöllisyyttä.
- Ei-uskonnolliset ihmiset pitävät uskonnollisia ihmisiä useammin pyhänä tiedettä ja uutta tietoa sekä yksilönvapautta.
- Arvoliberaali–arvokonservatiivi-ulottuvuus erottelee vastaajia eri tavoin kuin uskonnollisuus.

- Eniten arvoliberaaleja ja arvokonservatiiveja erottaa suhtautuminen kotimaan pyhyyteen. Erittäin arvoliberaaleista pitää kotimaata pyhänä vain 20 prosenttia, erittäin arvokonservatiiveista 70 prosenttia. Arvokonservatiivit painottavat arvoliberaaleja enemmän myös traditioita ja rituaaleja, kirkkoa sekä henkisyyttä ja uskonnollisuutta.
- Arvoliberaalien enemmistöä yhdistää ihmisarvon pyhyden korostaminen. Kolmannes erittäin arvoliberaaleista pitää myös yksilönvapautta pyhänä asiana. Ihmisarvo ja yksilönvapaus ovat pyhiä myös monille arvokonservatiiveille, mutta kuitenkin keskimääräistä harvemmin. Lisäksi arvoliberaalit pitävät tiedettä ja taidetta keskimääräistä useammin pyhinä, joskaan enemmistölle tiede ei ole pyhä asia. Erittäin arvoliberaalit eroavat muista kansalaisista siinä, että heistä keskimääräistä harvempi pitää turvallisuutta tai uutta elämää ja lapsia itselleen pyhinä.
- Arvoliberaalien ja arvokonservatiivien vastauksia verrattaessa on nähtävissä myös eroja, jotka koskevat ihmisarvon, taiteen ja turvallisuuden pyhyttä.
- Arvot ja uskonnolliset asenteet eivät kaikissa tapauksissa selitä sitä, mitä ihmiset pitävät pyhänä. Aineistossa esitetyistä tilastoista on jätetty pois tietyt kategoriat, koska ne eivät tuo eroja vastaajien välille. Aineiston 9. B tilastosta puuttuvat kategoriat rauha, koti ja lepo; turvallisuus; ihmisarvo; luonto; taide, musiikki ja kulttuuri sekä minä ja mielipiteeni, aineiston 9. C tilastosta puuttuvat kategoriat rakkaus ja läheiset ihmiset; auttaminen; luonto sekä minä ja mielipiteeni.